

TÜRK DİLİNİN YAYILMA ALANI

“TARİH, COĞRAFYA VE BUGÜN”

PROF. DR. DURSUN YILDIRIM*

İnsan, Dil ve Toplum

Bütün canlı türleri gibi, insan da yaratılıştan itibaren kendi evrimini kendi süreci içinde tamamlamış bir varlıktır. Fakat, bu varlık, yaratılmış veya var olmuş tüm varlık âleminde, kendini ve kendi dışında olanları kavrayacak, anlamlaştıracak, kendini ve çevresini yeniden düzenleyecek, inşa edecek, yeni alet ve edevatlar, keşifler ve icatlar ortaya koyacak, görüneni ve görünmeyeni çeşitli biçimlerde ifade edecek yetenek ve kapasiteler kendisine bağışlanarak yaratılmış bir varlıktır. Bu varlık kendi tekamülüne yaratılıştan bağışlanmış yetenek ve kapasitelerini harekete geçirmesiyle başlamıştır. Beş duyunun, aklın ve psikolojik değerlerin, sezgi ve duygunun harekete geçmesi, hiç şüphesiz insanın tarihî süreç içinde geçireceği macerayı harekete geçirmiştir. Yaratıcı dikkat ve tecessüs, yaratıcı zihnî faaliyetleri etkinleştirerek insanın tarihî yürüyüşünü, bağışlanmış yetenek ve kapasitelerini eylem alanına çıkarmıştır.

İnsan, yaratılıştan bağışlanmış yetenek ve kapasitelerini harekete geçirdiğinde, varlık âlemindeki bütün canlılar gibi her yerde kendi cinsleri ile bir araya gelmeye, kendi birlikteliklerini kurmaya çalışarak yol almaya, tarih içinde yürümeye çalışmışlardır. İnsanların birlikteliğini kuracak, onları birbiriyle bir arada tutacak, birbirlerine kendilerini doğru ifade edecek bir iletişim dili vücuda getirme ihtiyacı duymuşlardır. Bu ihtiyaç, yaratılıştan insana bağışlanmış olan dil yeteneği ve kapasitesini öne çıkarmıştır.

İnsan, yaratılıştan kendine bağışlanmış yetenek ve kapasitelerini harekete geçirince, kendi ve çevresi ile ilgili algılamaları muayyen bir anlam ile belirleyerek onu, çıkardığı sesler ile belli bir dil birimine dönüştürüp sabitleyince “söz” ortaya çıkmıştır. “Söz”ler, aynı zamanda, insanlarda yaratılıştan var olan dil

* Hacettepe Üniversitesi Öğretim Üyesi.

yeteneği ve kapasitelerinin sahip olduğu dil yapı ve sistemlerinden birini seçip bunu harekete geçirmesiyle o insan birlikteliğinin iletişim dili de etkinleşmeye başlar. Soyut ve somut adlamalar, eylemlerin ifadesi, “söz” birimlerinin anlam ve biçim sabitleşmelerini tamamlaması, bunlar üzerinde mutabakat kurulması bireyler/ toplum üyeleri arasında iletişimi sağlayacak dil sisteminin de gelişim sürecini harekete geçirir.

Söz bağlamında iletişim dilinin grameri (fonoloji, morfoloji, sentaks ve semantik) geliştikçe insan ve toplum, insan ve toplum geliştikçe o toplumun grameri ve söz varlığı da benzer kapsamda gelişir. Birbirine benzer veya yakın dil iletişim sistemlerini, gramer yapılarını seçen bireyler ve camialar, topluluklar, tarih içinde bir araya gelecek/birleşerek kendi uluslarını veya toplumlarını oluştururlar. Bu dillerin bir kısmı, onları var eden ve tarih sahnesine çıkaran toplumlar gibi, kadim uluslardır. Bir kısmı tarihî süreç içinde ortaya çıkan yeni zamanların tabii gelişmesi içinde vücut bulmuşlardır. Bu yeni diller ve toplumlar, bugün tarih sahnesinde kendi yerlerini alarak yollarına devam etmektedir. Kadim diller de toplumlarının/uluslarının hâkimiyet alanlarını genişletmesiyle birlikte, tabii tarihî seyir içinde, gelişimine ve hâkimiyetine uygun biçimde söz ve eylem adları varlığını daima zenginleştirerek yoluna devam etmişlerdir. Kadim dillerden birine sahip olan Türkler, tarihî süreç boyunca bu gelişmeleri daima yaşamışlardır.

Türkler, yeryüzünde kadimden beri dillerini/medeniyetlerini muhafaza ederek yoluna, tarihî yürüyüşüne devam eden nadir milletlerden biridir.

Tarihin kendi seyri içinde dillerin sahip olduğu tabii gelişim sürecine, XIX. yüzyıldan itibaren Avrupalı emperyalist yapıların yaptığı müdahalelere ve bugün de yapmayı sürdürdüğü tahribatlara ve ortaya çıkardığı acı tablolara dikkat edilmez ise, her toplumun dili benzer durumlar ile her an karşı karşıya gelebilir. Kaybolan dillerin sayısı artabilir. Dünyada dün ve bugün var olan diller ve bu dilleri konuşan bütün toplumlar, tarih sahnesindeki yerlerini büyük ölçüde böyle bir gelişim süreci izleyerek almışlardır. Bunlar arasında Türkler, yeryüzünde kadimden beri dillerini/medeniyetlerini muhafaza ederek yoluna, tarihî yürüyüşüne devam eden nadir milletlerden biridir.

II. Tarih ve Türkler

Dünya, XV. yüzyıla kadar, üç kıtadan mürekkep ve etrafı denizler ile çevrili düz bir tepside ibarettir. Bu zaman dilimi içinde, Eski Dünya kavimlerinin ve milletlerinin kadim ve yeni zaman tarihi geçmiştir. Keşifler ve icatlar çağı ile dünyanın bir tepsi gibi değil de bir top gibi yuvarlak olduğu ortaya çıktığı ve yeni medeniyet sahibi toplumlar ile karşılaşıldığı zaman insanların ve ulusların hayatında, dünyaya bakış açısında da çok önemli değişiklikler meydana gelir.

Dünya üzerinde tarihin yürüyüşünü ve medeniyetin ilerlemesini sağlayıcı kadim uluslar arasında Türkler, mümtaz bir mevki işgal eder. Batı tarihçiliğinin bu gerçeği görmezden gelip kendini ve mirasçılığına talip olduğu şehir devletlerini ve kimi büyük yapıları merkeze oturtma gayretkeşliği, tarihin sahip olduğu bu gerçeği değiştirmez.

Eski Dünya üzerinde medeniyet iki ana havza üzerinde gelişmiştir. Bunlardan ilki, Akdeniz-Hint Denizi ana havzası çevresindeki yerleşiklerin yarattığı şehir devletleri medeniyetleri ile, Mısır, Roma, kadim İran, Anadolu kavimleri ve Makedonyalı İskender'in nispi ve kısa süreli imparatorlukları ile çevrili bir tarih, bir medeniyet havzasıdır. Bu medeniyetler arasında Hint medeniyeti ile iki ırmak arasından kopup geldiği ve yine geldiği yörede iki ırmak arasına ve deltasına benzer bir yere konup en kadim yerleşik medeniyeti kurup yazıyı icat eden Sumar/Sümer (Suvar, Subar?) medeniyetini de eklemeliyiz.

İkinci ana medeniyet havzası ise, ilk havzanın kuzeyinde yer alır. Havzanın en doğu ucunda eski Çin coğrafyası ve eski yerleşik Çin medeniyeti ve en batı ucunda Kara Ormanlar ve Baltık Denizi. Kuzeyini doğudan batıya tundra kuşağı ve bataklıklar oluşturuyor. Güneyini ise, Çin'den batıya doğru uzanan ve Kara Ormanlara varan ve yerleşikler dünyasını çevreleyen dağ silsileleri oluşturur. Sibiryaya kuşağını içine alan bu geniş medeniyet havzasına Merkezî Avrasya coğrafyası, ilkinde de Ön Avrasya coğrafyası denebilir.

Dünya medeniyeti yukarıda belirtilen iki ana medeniyet havzasının yaratıkları üzerinde yürüyüp gelişmiştir. Bunlardan ilkinde yerleşiklerin, ikincisinde ise, hareketli/atlı toplumların/ulusların yarattıkları medeniyetler yer alır. Bugün, tarihin yazılı ve yazısız bulgu ve belgelerinden biliyoruz ki, birinci ve ikinci ana medeniyet havzalarında daima Türkler vardır. Türklerin her iki alanda var olduğunu, biz değil, bu alanlarda medeniyet kuran kavimlerin ve bu kavimlere mensup yazarların arkada bıraktığı eserler söylüyor. Bu açıdan bakıldığında Türklerin, sadece Merkezî Avrasya üzerinde değil, aynı zamanda Ön Avrasya toprakları üzerine yerleşip kalıcı ikinci yurt tutmalarının bir tesadüf olmadığı daha iyi anlaşılacaktır.

Türklerin kadim medeniyet kurucusu Sumar/ Sümer kavmi ile sadece dil yapısı benzerliği yoktur. Kadimden bir arada yaşanmış ve paylaşılmış bir kültür süreci olduğu anlaşılıyor. Söz ve kavram benzerlikleri, dil yapısı gibi pek çok ortaklıklar kanıtlanmıştır. İki ırmak arasından çıkıp yine, kendilerine benzemeyen kavimlerin oturduğu iki ırmak arasına yerleşmeleri dikkati çekicidir. Bu durum, onların Sır ve Amu ırmakları arasında bir süre yaşamış olmalarını düşündürmektedir. Nitekim, MÖ 2500 yıllarına doğru inkıraz hâlinde oldukları bir sırada, yine bu yöreden, iki ırmak yöresinden ve bugünkü Türkmenistan sahasından yine Türkler gibi eklemeli bir dil konuşan Kutların, Van ve Malatya üzerinden Kerkük ve Musul'u aşarak Sumar/Sümer ülkesine girip bu medeniyetin 2500 yıl daha

yaşama olanağı sağlaması bir tesadüf değildir. Bunu, yüzyıllar sonra, yeni zaman tanığı ve tarihçisi Süryanî Mikâil de teyit etmektedir.

O diyor ki, Türkler, güneşin doğduğu yerden battığı yere kadar uzanan geniş sahada (Merkezî Avrasya) yaşarlar. Bunlar, bütün kapıları tutmuşlardır. İçeri ve dışarı onların izni olmadan kimse girip çıkamaz. Ne zamanki Persler, Asurlular, Babililer bozulan devlet düzenlerini kurmak için bunlardan yardım isterse, kapılara gelip taleplerini bildirirler. Türklerin hakanı karar verince, orduları ile bu kapılardan çıkıp gelirler, devlet düzenini yeniden tesis edip giderler. Bazen de geldikleri yerleri beğenir, bırakıp gitmezler ve oraları idare ederler. Demek ki, Kut kavmi de Sumar/Sümer ülkesine kadim zamanlarda böyle gelip bozulan düzeni yeniden tesis edip bu medeniyete yeniden hayat kazandırmışlardır.

Tarihin, Merkezî Avrasya üzerinde tanıdığı ilk büyük Türk imparatorluğu Batı kaynaklarında **Sycth**, kadim İran kaynaklarında kendi adları ile, Saka diye yer alır. Çin'den Kara Ormanlara uzanan bu imparatorluk, Türk kaynaklarına Şu adıyla yer almıştır. Bu üç kanatlı, esnek merkezî devlet yapısına dayalı bir imparatorluktur. Saka, "yamaç", "kıyı" ve "yaka" anlamında dilimize ait bir addır. Bunların Anadolu, Suriye ve Mısır ile ilişkileri olmuştur. Alp Er Tonga, onların ef-sanevi hakanıdır. MÖ VII. yüzyılda, İran şahı verdiği yemeğe davet eder, zehirleyip öldürür. Türkler, bu acı ölümü yüzyıllar boyu unutamamış, yüzyıllar, bin yıllar boyu her yıl yasını tutmuştur.

Türkler, sadece Babillilere, Perslere, Asurlulara ve Sumar / Sümerlere değil, başkalarına da yardım etmiştir. Yunan şehir devletlerinden İsparta'da devlet düzeni bozulunca, MÖ 500'lerde yine Türklerden / Skitlerden yardım isterler. Gelirler, düzeni tesis ederler. Fakat, orada kalmaları biraz uzayınca İspartalıların ileri gelenlerini ya gitmezseler korkusu sarar. Dönemin eserlerine bu endişeler yansımıştır.

Dünyanın en maceraperest kıralı Makedonyalı Büyük İskender, uzun yürüyüşe çıktığı zaman MÖ 330'lar civarında Türklerin yaşadığı ülkelere doğru yaklaşır. Türklerin ülkesine yakın bir yerde konakladığında, kendisini karşılamaya bir Türk komutanı elçi olarak gelir. Konuşurlar. Elçi kendisine şunları söyler: "Buraya dost olarak geldiniz ise, hoş geldiniz. Düşman olarak geldiniz ise, unutmayınız ki, ülkelerimiz Tuna Irmağı'nda hemhuduttur." Bu sözler, her iki taraf arasında dostluk tesis etmeye yeter.

Türkler, Merkezî Avrasya üzerinde MÖ VII. yüzyıldan XVII. yüzyıla kadar tartışmasız hükümandır. Evet, bu coğrafya üzerinde zaman zaman birbirinden farklı Türk hanedanlıkları tesis olmuştur ama, coğrafya üzerinde daima Türkler hükümandır. Türklerin tarihi ile hanedanlıkların tarihini, bir ve aynı medeniyetin tarihi gibi görmek istemeyen Avrupa tarihçiliğinin maksatlı çabalarına katkı vermek durumunda değiliz.

Saka/Yaka Türkleri, Xiong nu (Bana göre Onoğur Türkleridir ve bu dil ile konuşmaktadırlar.), Türk Hakanlığı (Bodunlular, Kırgızlar, Uygurlar, Oğuzlar),

Suvar/Subar, Atilla ve Onoğurlar, Hazarlar, Avarlar, Uzlar, Peçenekler, Kıpçaklar Merkezî Avrasya üzerinde XIV. yüzyıla kadar kendi başlarına kendi yönetimleri altında Kara Ormanlardan Ordos yaylalarına uzanan bozkırlara hâkimiyet tesis edip yaşamışlardır. Orta Avrupa ve Balkanlara inen Türkler, beraberlerinde Slavları da taşımışlardır. Doğu ve Batı Roma kiliseleri, Karadeniz'in kuzeyinden gelen Türkleri, İslâmiyetin henüz intişar etmediği çağda, Hristiyanlık ile tanıştırmış ve pek çoğu bu dine katılmıştır. Balkanlarda (Hırvatistan, Sırbistan, Bosna/Hersek, Karadağ, Makedonya, Trakya ve Bulgaristan), Orta Avrupa ülkelerinde (Macaristan, Ukrayna, Kara Ormanlar, Baltıklar, Besarabya, Lehistan, Karadeniz'in kuzey bozkırları) sayılan iktidarlar ile bu yörelere gelen Türklerin yayıldığı ve farklı dinlere intisap ettiği bir coğrafyadır. Atilla ve Hunlarının Avrupa kıtasının en uç yerlerine, adalara kadar seferler yapıp fütuhatta bulunduğu Avrupa destanlarının merkezini oluşturur.

Doğu Roma İmparatorluğu ise, Hristiyanlaştırıp Balkanlara, Ege kıyılarına ve Doğu Karadeniz yörelerine sürekli yerleşime tabi tuttuğu Türkleri, aynı zamanda ordusunda asker olarak da görevlendirmiştir. Ön Avrasya üzerinde Selçuklu hanedanlığı ikinci yurt kurma mücadelesinde, yanında bu Hristiyan Kıpçak Türklerini bulmuştur. Hazar Kağanlığı Türkleri arasında Tengricilik yanı sıra, Musevilik ve İsevilik de mevcuttur. Ordos ve İdil/Ural arasında yaşayan Türkler, İslamiyete X. yüzyıl sonuna doğru kitlevi biçimde intisap etmeye başlamıştır. İran üzerinden Doğu Roma İmparatorluğu topraklarına giren Türkler, Çaka Bey'in denizcilik ettiği bir ülkeye girmiştir ve bu yerin adı da "Turqia"dır. Tıpkı birinci yurdun Kara Ormanlardan Ordos yaylalarına kadar "Turqia" adıyla Batı'da bilinmesi gibi. Tıpkı, Türk Hakanlığından gelen mektubu, "Saka" yazısıyla bir mektup geldi diye kayda giren Doğu Roma tarihçisi gibi. Sakaların da aynı yazıyı kullanmış olduğunu bu kayıt ile, böylece öğrenmiş oluyoruz. Bu gerçeği evirip çevirip kem/küm eden Avrupa tarihçiliği ya susarak veya tahrif ederek belgeyi yorumlasa da hakikat hakikattir ve değiştirilemez. Türkler, ne diye "Afrasiyab" (Atlı süvari) diye kadim İran tarih anlatılarında yer alan kahramanı ve onların başa çıkılmaz düşmanı gibi tasvir edilen Alp Er Tonga'nın yüzyıllar boyu yasını tutar. Dostlukla çağrıldığı İran şahının ziyafetinde zehirlenip öldürüldüğü için, bu talihsiz ölümden dolayı ağıtını söyler, yasını tutar.

Türklerin devlet düzeni, Sakaların rahmetli Hoca'm Zeki Velidi Togan'ın ifade ettiği gibi üç kanatlı yekpare imparatorluğundan bu yana değişmemiştir.

Türklerin tarihi ile hanedanlıkların tarihini, bir ve aynı medeniyetin tarihi gibi görmek istemeyen Avrupa tarihçiliğinin maksatlı çabalarına katkı vermek durumunda değiliz.

Üçlü yapı daima korunmuştur. Çeşitli merhalelerden geçip gelen bu devlet düzenini rahmetli Hoca'm "elastiki" diye tarif eder. Ben, "esnek" sözcüğünü tercih ediyorum. Bu devlet ve imparatorluk düzeni, Ön Avrasya Türk İmparatorluğu sürecinde, Selçuklu Hanedanlığından sonra iktidarı ele alan Osmanlı Hanedanlığı zamanında her anlamda en mükemmel hüviyetine kavuşmuştur, denebilir. Üçlü yapıya, Kuzey Afrika sınırlar içine katılınca bir dördüncü kanat, yeni bir beylerbeyliği biçiminde eklenmiştir.

Türkler, XIX. yüzyıldan sonra iktidarları itibarıyla Merkezî Avrasya'nın batı kanadında ağır soykırımlara uğramış ve Hristiyanlığın içine sığınıp başkalaşmayı kabul edenler de zaman içinde büyük ölçüde erimiş ve benliklerini yitirmişlerdir. Bununla beraber, bugün bu sahalarda fizyonomileri ve ailelerin tarihî hatıraları ile geçmişlerini bilen insanlar çoktur. Ayrıca, bu coğrafyalarda konuşulan dillerin

Adam
olmayı
becereme-
yenlere tarih
bağımsız
yaşama
şansı
tanımaz.

filolojik açıdan göze çarpan kırma yapıları da bu karışıma önemli tanıklardır. Büyük ölçüde Türk kavimleri ile Avrupa kavimlerinin karışımından vücut bulan Ruslar, XIX. yüzyıldan itibaren Merkezî Avrasya üzerindeki Türk yurtlarını birbir ele geçirir.

Türkistan'ın topraklarının bir kısmı İngiltere'nin elinde bulunan İran ve Afganistan'a verilir. Güney Azerbaycan İran topraklarına katılır. Kadim Türk vatanında kalan Moğollar ve Türkler, Doğu Türkistan ve İç Moğolistan diye tesmiye edilen bölgeler olarak Çin yönetimi eline düşer. Ordos yaylaları öksüz kalır. Merkezî Avrasya üzerinde Türkler, ortak konuşma ve yazma dilleri bölünerek yeni diller ve yeni kimlikler ile birbirine düşman edilmeye çalışılır.

Çarlık Rusya politikaları, Sovyetler çağında daha katı biçimlerde yürütülür. Diller, söz varlığı iti-

barıyla parçalanır ve her birine ayrı bir kültür yaratılmaya ve bu kültür, Rus kültürü ile bezenmeye çalışılır. Çin'de de durum aynıdır.

İran'da ise, Fars dili ve kültürü içinde sindirme politikaları izlenir. Bu süreçte, Ön Avrasya Türk İmparatorluğunu yitirmiş olan Türkler, yeni bir Ergenekon ile bağımsızlıklarını koruma gücü yaratırlar. Cumhuriyeti inşa edip tüm Türklüğün yükünü omuzlayıp tarihî yürüyüşlerini sürdürmeye çalışırlar.

Sovyetler çökünce, Türkiye Türklerinin bu yalnızlığı bir nebze biter, kardeşler buluşur. Ancak, bugün, aralarında henüz aranan sinerjiyi ortaya çıkaracak, işe dönüştürecek ve geleceği inşa edecek kadrolardan mahrumdurlar. Ne Türkiye ne de Avrasya Türk Cumhuriyetleri ve Türk toplulukları içinde buldukları bu tarihî gerçeğin farkındadır ne de aydınları farkındadır. Hiçbiri henüz kendilerinin kim olduklarının, nereden gelip nereye gittiklerinin yeterince farkındadır.

Ama olmak mecburiyetindedirler; çünkü, adam olmayı beceremeyenlere tarih bağımsız yaşama şansı tanımaz.

Türklerin tarihi, medeniyeti birdir ve onun bir kül hâlinde ele alınıp incelenmesi icap eder. Ön Avrasya Türklerinin de Merkezî Avrasya Türklerinin de bir bütündür. Dili, kültürü, medeniyeti ve tarihi bir, bir Türk milleti vardır. Tarihi-mize ve medeniyetimize bu bütünlük açısından bakmaz, onların yaptığı ayrıştırma projelerine kapılır isek, geleceği kendi ellerimiz ile hüsrana çeviririz. İki yurt üzerinde yaşayan dil ve tarih uzmanları, medeniyetimizi inceleyen bilim adamlarımız bu bütünlüğü gözden geçirir ve yönetimler, bu ayrışmaya çanak tutar ise, tarihe ve geçmişe karşı vebal altına girerler ve bu sonu hazırlayanların hepsi, bilim adamları, yönetimler ve aydınlar, dünya tarihinde “halkına ihanet edenler” etiketi ile yer alırlar

Oğuz Kağan, Alp Er Tonga, Şu Kağanlar, Tanrı Kutu Bodun Kağan (Maotun), Bilge Kağan, Alp Arslan, Fatih, Cengiz Han, Temür Bek, Atilla, Buğra Han, Atatürk, niceleri ve hepsi, Türk dilinin ve medeniyetinin ölümsüz mimarlarıdır. Bu insanlar, bugün, yitirdiğimiz onca imparatorluk topraklarına rağmen, yine de kurduğumuz iki ana yurt toprakları üzerinde bağımsız yaşama gücüne erişmişlerdir. Bu damarlardan yeni ve gür sürgünler büyütmeliyiz. Tonyukuklar, Yusuf Has Hacıpler, Kâşgarlı Mahmudlar, Uluğ Beyler, İbni Sinalar, Ali Kuşçular yetiştirmeliyiz. Çağı yakalayacak ve aşacak kadrolara ihtiyaç vardır. Tarihe karşı sorumluluk taşıyan, nefsi buğday tanesine tutsak olmayan devlet adamlarına, bilim adamlarına, aydınlara kavuşursak, hiç şüphesiz tarihin yürüyüşü yeniden hız kazanacaktır. Çünkü, Türklerin dili, tarihi ve medeniyeti bünyesinde taşımaya en uygun dildir. Tarih boyunca, kadim zamanlardan itibaren bu hasletimiz, başkalarının hep takdir edilmiş ise, bu bir tesadüf değildir. İspanya’dan Yahudilerin canını, Fransuva’nın tahtını kurtarıp eline veren de yine Türklerdir. Bu da insana bakış tarzımızın bir sonucudur.

III. Türklerin Dilinin Yayılma Alanı

Türklerin dili, kadim zamanlarda yurtlarının yer aldığı Merkezî Avrasya üzerinde her yerde vardır. Avrupa’ya kendileri ile birlikte yazıtlarını da getirmişler ve öğretmişlerdir. İskandinav sahası kaya yazıtları bu etkinin bir sonucudur.

“Türklerin dilinin tarihî oluşumu ve iletişim aracına dönüşmesi ne zaman başlamıştır?” sorusuna yanıt verici tarihî bir dil verisi elimizde yoktur. Ancak, bir dilin Bengü Taş Yazıtları diline erişmesi bakımından rahmetli Hoca’mız Reşit R. Arat, şöyle derdi: “Bir dilin bu düzeyde ifade gücüne erişmesi için dört, beş bin yıl geçmiş olması icap eder”. Fakat, Türk dili ile Sumar/Sümer dili arasında fiziki benzerlik yanı sıra, ses denklilikleri, sözlerde anlam birliktelikleri, kültür alışverişi görülmüş, tespit edilmiş ve yazılmıştır. Biz bu ilişkinin, Sumar/Sümer halkının iki ırmak arasında, yani Sır ve Amu ırmakları arasında yaşadıkları sırada gerçekleştiği kanısındayız. Ve bu ilişkinin Kutların buradan kalkıp MÖ 2500’lerde gelip kendilerine yardım ettiğinde de pekiştiğini düşünüyorum.

Türklerin konuştuğu ana dilin tam olarak ne zamana kadar, bir ve bütün yürüdüğünü de, iki ana lehçeye ne zaman bölündüğünü de söylemek zordur. Türklerin önce “Ogur” ve “Oguz” kavimlerine mi yoksa daha önceleri farklı biçimlerde mi iki dil şubesine bölündüğü de zaman bakımından şimdilik tespit edilebilir bir açıklığa sahip değildir. Bod ve Bodun yapılarının da Ok yapılarının da bu değişimlerdeki rolü nedir, henüz bilinmeyenler arasındadır. Fakat, bilinen şudur: Türk dili, iki ana lehçeye bölünmüştür ve bu bölünmeyi yansıtan tarihî kayıtlara sahip olduğumuz gibi, bugün bu dilleri konuşanlar da değişimlere uğramış olsalar da mevcuttur.

Türk dilinin kadim biçimi, iki yeni ana lehçeye bölünerek yollarına devam etmiştir. Bunlardan biri LİR Türkçesi, ötekisi ise, ŞAZ Türkçesidir. Bunların temel özellikleri L/Ş, İ/A ve R/Z denkliklerine dayalı farklılıklar ile Türk dilinin bünyesinde iki ana lehçe meydana getirmesidir. Şüphesiz, bu durum aynı zamanda her iki lehçeyi konuşan Türklerin egemenlik alanlarını da değiştirip Türk dilinin Kara Ormanlara kadar uzanmasını sağlamasıdır. Balkanlar, Orta Avrupa ve Kuzey Karadeniz bozkırları, Hunların yani Onoğur Türklerinin ülkesi (Bugün bu yer kardeş ve soydaş ulus Macarlar yurdudur.) dir. Bunların önemli bir kısmı İdil/Ural yörelerinde yaşar.

Oğur kavimlerinden Bel Ogur (Beş Ogur) kavimleri, Tuna Irmağı'nın güneyine geçip buraya yerleşmiş, Bulgar adıyla anılmışlar ve bu yere Bulgaristan denmiştir. Peçenekler/Kumanlar da son yüzyıla kadar Orta Avrupa topraklarını Hristiyan olarak devam ettirmişlerse de bugün Balkanlarda ve Orta Avrupa üzerinde bıraktıkları yer adları ile bilinirler. Tabii bu dağılım içinde, Onoğur kavimlerinden, onların günümüzde temsilciliğini yapanlar arasında İdil/Kazan şehri çevresinde, Çeboksari etrafında yaşayan Çuvaş Türkleridir. Ancak, bunların İslamiyeti kabul edenleri de Kazan Türkleri ve Başkurt Türkleri arasında yer aldığı söylenebilir. LİR Türkçesinden yazı dili örnekleri olarak sadece mezar kitabeleri kalmıştır. Çuvaş Türkleri, günümüzde kendi dillerini yazı ve konuşma dili olarak korumaktadır.

“Doğu Oğur Türk kavimleri, üç kanatlı devlet yapısı içinde nerelerdedir?” sorusunun cevabı, tahminimce Çin'de Budist olarak varlıklarını koruyan Sarı Oğur (Sarı Yoğur) Türkleri ile İslamiyete intisap etmiş olan Uygurlar olabilir. Fakat, bunların ne zaman ŞAZ Türkçesi içinde yerlerini aldığı konusunda bir şey söylemek imkânsız görünüyor. Ancak, Oğuz Kağan Destan'ında bunların gelip kendisine intisap eden akrabaları olduğu görülüyor. Demek ki, bir karışım olmuşsa, bu durum, kadim bir zamanda gerçekleşmiştir. Ve bu sürecin yaşanmasından sonra Doğu Oğur kavimleri ŞAZ lehçesi ile konuşur duruma gelmiş olmalıdır, diye düşünüyorum. Bu durum, MÖ III. yüzyıl içinde tamamlanmış bir süreç olmalıdır. ŞAZ Türkçesi konuşan Türkler, bana göre bodunlu düzene bağlı Türkler ile, ok düzenine göre hayatlarını tanzim eden Oğuz boylarıdır.

Şüphesiz, daha kadim Türk kavimleri ile bu Türk kavimleri ve Doğu Oğur

Türk kavimleri birbirleri ile karışıp ŞAZ lehçesinde buluşmuşlar, diye düşünüyorum. Çünkü, Doğu Oğur Türk kavimleri nerededir, bunların buhar olmaları düşünülemez. ŞAZ Türkçesi ile konuşmaya başladıklarını ve böylece büyük bir fütihat gücüne kavuştukları düşünülebilir. Nitekim, iktidarları Ötüken'den sonra, Kâşgar ve çevresinde yine Hakanlı Türkler olarak sürmüştür. Bunlara, Karahanlılar da denir. Bunlar, Hakanlı Türkler diye Kâşgarlı Mahmud'un yazılarından söz ettiği Uygur Türkleridir. Tabii bu varsayımlar, "Uygur" diye vurgulanan birleşik adın açıklanması ile bir ölçüde anlaşılabilirlik kazanabilir. Ben bu birleşik adı çok farklı seslere dönüşme özelliği taşıyan peltek d'nin içinde yer aldığı "od+ogur" veya "odur+ogur" biçiminde bir şekilden çıktığını ve bu hüviyeti kazandığı kanısındayım. Birinci parça bir sayı veya uç anlamı içerebilir.

Sibirya kuşağı ile Kutup dairesi arasında Saqa/Saha (Yakut) ve Dolgan Türkleri yaşar. Yaka/Yakut Türkleri diye bilinen bu Türkler ile, Sır ve Amu ırmakları yakalarında devlet kuran Saqa/Yaka Türkleri arasında bir ilişki vardır. Kâşgarlı Mahmud'un tespitinde "saqa" sözcüğü "yamaç, yaka" anlamları ile Divan'da yer alır. Bugünkü "Saha" sözcüğü de aynı anlamı taşır. Yine, Sır ve Amu ırmakları yakalarında olduğu gibi, Lena Irmağı yakasında yaşarlar. Tarihî yurtlarına benzer bir yerleşim yeri seçmişlerdir. ŞAZ lehçesi içinde bulunurlar.

Tarihin yeni zamanları içinde Türkler, gerek Merkezî Avrasya üzerinde ve gerekse Ön Avrasya üzerinde çeşitli nedenlerden dolayı boylar arası karışımlar yaşamıştır. Boylar arasında yaşanan karışımlar sonucunda, Ön Avrasya ve Merkezî Avrasya Türklerinin yazı ve konuşma dilleri de kimi değişimler geçirmiştir. Merkezî Avrasya ve Ön Avrasya yazı dillerinde kısmi değişmeler olsa da bu farklar, alfabe birliği sayesinde nispi bir düzeyde kalmıştır. Bunda hiç şüphesiz Cengiz Han ve Temür Bek gibi iki büyük cihangirin Türk kavimlerinin ve Moğol kavimlerinin birbirleriyle karışıp Türk dili üzerinde etkilerini yansıtmaları da yol açmıştır. Bu karışımlardan sonra, hem Ön Asya ve hem de Orta Asya üzerinde Türk yazı dilleri daha geniş alanlar üzerinde etkinliklerini göstermeye, yeni yeni eserler vermeye başlar.

Bu yazının amacı, ne Türk dilinin tekamülünü açıklamak ne de farklılaşmanın sebeplerini enine boyuna anlatmaktır. Türk dilinin yayılma ve etkinlik alanını ana çizgileri ile tasvir etmekten ibarettir. Bu açıdan bakınca, Türk dili, üç Okyanusya (Büyük Okyanus, Atlas ve Hint Okyanusları) arasında, üç kıtanın derinliklerinde, Kara Ormanlardan Ordos'a uzanan genişlikte, Akdeniz, Balkanlar ve Afrika kıyıları ve derinlikleri, Merkezî Avrasya bozkırları üzerinde Türk dili uzun yüzyıllar etkinliğini sürdürmüştür. Bugün yine Ön Avrasya'nın ve Merkezî Avrasya'nın her köşesinde konuşulan, eser veren ve yaşayan bir dil olarak vardır.

Kısaca ifade etmek gerekirse, tarihî derinlik ve coğrafi genişlik itibarıyla Türk dili, yukarıda belirttiğimiz bir yayılma alanı çerçevesine sahiptir. Buna, bugün dünya üzerine çeşitli nedenler ile yayılmış muhtelif boylara mensup Türkleri de katabiliriz. Türk dili ve Türkler, beş kıta üzerine muhtelif biçimlerde da-

ğılıp tarihî sınırları dışına taşmıştır. Etkinliğinin de bu düzeye gelmesi, Kâşgarlı Mahmud'un dil imparatorluğu sınırlarının da en az Şekspir imparatorluğu düzeyi kazanması gerekir, diye düşünüyorum.

IV. Türk Dili ve Günümüz Türkleri

Türkiye Türkleri, ağırlıklı olarak Oğuz/Türkmen boyları ve Peçenek/Kıpçak, Hristiyan Karaman, Uygur, Kırgız, Ağaçeri ve Oğur kavimleri karışımından oluşur. Konuşma ve yazı diline, bu karışımın söz varlığı bir zenginlik kazandırmıştır. Bugün bu mükemmel karışımın zenginleştirdiği Türk dili hayata hâkimdir. Bu dil, Ön Avrasya Türk İmparatorluğu içinde her yere erişmiştir. Balkanların her yerinde, ağır kıyımlara rağmen vardır. Bosna/Hersek, Sırbistan, Karadağ, Hırvatistan, Kosova, Arnavutluk, Makedonya, Bulgaristan, Batı Trakya, Girit ve Yunanistan coğrafyalarında Türkler ve Türk dili hayatietini sürdürmektedir. Bugünkü Romanya'da, Ukrayna'da, Baltık ülkelerinde ve Polonya'da Türk dili vardır. Beyaz Rusya'da, Rusya'da Türk dili ve konuşanları vardır. Litvanya'da ve Polonya'da Musevi Karay Türkleri, Müslüman Asya Türkleri yaşar. Kiev Prenslüğünü kuran Peçeneklerin/Kumanların Hristiyan torunları Ukrayna'da yaşamaktadır. Hristiyan Türklerden Gagavuzlar, Bulgaristan, Romanya ve Moldavya topraklarındadır. Gagavuz Yeri'nde nispeten topluca bulunurlar.

Kafkasya sahasında, Balkar, Kumuk, Nogay, Kıpçak, Karaçay ve Ahıska Türkleri, Türkmenler ve kardeş kavimler yaşar. Burada, bağımsız Cumhuriyet sahibi Türkler, Azerbaycan Türkleridir. Ancak, Güney Azerbaycan toprakları ve Güney Azerbaycan Türkleri, İran yönetimi altında yaşamayı sürdürmektedir. İran idaresi altında, Güney Azerbaycan Türkleri yanı sıra, Türkistan Horasan'ı ve Horasan Türkleri, Halaçlar, Afşarlar, İnallular ve Türkmenler de vardır. Ayrıca, Kaşkay Türkleri yanı sıra birçok Türk aşireti de İran Fars yönetimi ve kültürü altında hayatietlerini sürdürmeye çalışmaktadır. Bugünkü Afganistan sınırları içinde kalan Türkistan toprakları üzerinde Kırgızlar, Türkmenler, Özbekler, Kazak ve Uygurlar ile, Aymaklar ve Hazaralar da bulunmaktadır.

Mısır'da, Sudan'da, Cezayir'de ve çevresinde Türkler vardır. Filistin'de, Lübnan'da Türkler ve Türk dili vardır. Türkmen aşiretlerinin kışlağı Şam ve Halep'te Türk dili ve Türkmenler vardır. Gökböri'nin yurdu Kerkük ve Musul Beyliği Türkmenleri oradadır.

Tekrar geri döner ve İdil/Ural yöresine bakarsak, bugünkü Rusya Federasyonu'na bağlı muhtar cumhuriyetleri içinde Çuvaş, Tatar ve Başkurt Türkleri görülür. Aynı hat üzerinde doğuya doğru Sibiryaya üzerinde yürünürse, Rusya Federasyonu içinde yer alan Tümen, Tobol, Baraba bölgelerinde yaşayan Sibiryaya Türkleri yer alır. Daha doğuda, Altay yöresinde, Uryankhaylar, Kotonlar, Altaylılar ve Altay Türkleri, Telengütler, Oyratlar, Kara Tatarlar, Sagaylar, Şorlar, Kızıllar, Kaçı Tatarları, Koyballar, Soyutlar, Karagashlılar, Hakaslar, Kumandı ve Kuğu Kişiler ve Tofalar ile Tuvalılar Sibiryaya kuşağındaki Türkleri meydana geti-

rir. Daha kuzeylerinde Saha/Yakut ve Dolgan Türkleri bulunur. Başkurt, Çuvaş, Tatar, Saha/Yakut Türklerinin yazılı dilleri vardır. Yeni zamanlar içinde Altay Türkleri (Tuva, Şor, Hakas vb.) de yazı dillerini geliştirdiler.

Azerbaycan, Türkmenistan, Tacikistan, Özbekistan, Kazakistan ve Kırgızistan Cumhuriyetleri, Türk boylarının karışımlarından mürekkep uluslardır. Bu açıdan her biri Türkiye Türklerinin oluşumuna benzer bir mahiyete sahiptir. Tacikistan ahalisi, Özbeklerden, Türkmenlerden ve Tacikçe konuşan Kent Türklerinin karışımından meydana gelir. Bu dil, Farsça ve Türk dili karışımı bir ticaret ve iletişim dili gibidir. Kimi yönlerden Türk diline kimi yönlerden Farsçayı hatırlatır.

Türkmenistan'ın nüfusunu ağırlıklı olarak Oğuz kavimleri oluşturur. Özbekistan Cumhuriyeti, Kırgız, Kıpçak, Türkmen boyları ile Özbek Han etrafında toplanan muhtelif Türk aşiretlerine ve Kent Türklerine mensup Türklerden mürekkeptir. Bu cumhuriyet, Türkiye'den sonra nüfusu en yüksek Türk cumhuriyetidir. Özbekistan Cumhuriyeti içinde Karakalpak Türklerinin muhtar cumhuriyeti yer alır. Kazakistan ve Kırgızistan Cumhuriyetleri Kıpçak boylarının devamını temsil eder. Kazak ve Kara Kırgızlar, Kırgız Cumhuriyeti'nin nüfusunu oluştururlar. Bu cumhuriyetler, köklü Orta Asya Türk yazı dili ve söz varlığının parçalanması üzerine kurulu yeni yazı dilleri geliştirme süreci yaşamak mecburiyetinde bırakılmıştır. Bir bakıma bu gelişmeye katılmaya zorlanmışlardır.

Bahtiyar Vahabzade rahmetlinin dediği gibi, "Ana dili dilim dilim dildiler, her dilimi birimize dilin diye verdiler." Ve bu yazı ve konuşma dilleri vücuda getirildi.

Şimdi hepimiz, bütün Türkler, dilim dilim parçalanmış dilimiz, parçalanmış kimliklerimiz ile, birbirimizi güçlkle anlar duruma getirildik. Duygularımız, düşüncelerimiz geçmişimizi ve geleceğimizi parçaladı, birbirimize yabancılaşmamıza çok çaba harcadılar. Ne Sovyetler ne Avrupa bu politika ve stratejilerden bugün de vazgeçtiler, süreç devam ediyor. Dilimizi parçaladılar, medeniyetimizi parçaladılar ve şimdi, dinimizi tahribe giriştiler, yönetenler ve aydınlar olanı seyretmekle yetiniyor, tarihten utanıyorum.

V. Türkler, Sorunlar ve Kâşgarlı'nın Türk Dili Dünyası

Türkler, hangi yurtlarda ve hangi yönetimler altında yaşıyor ise yaşasın, kendilerini, geçmişlerini, medeniyetlerini ve tarihlerini, Batı'nın ürettiği bir artisti, bir yazarı tanıdıkları kadar, bilmiyor, öğrenemiyor. Bilinçsiz yığınlara dönüşüyor. Okumayan, renkli ekrana bağlanmış, düşünmeyi unutmuş, hergün yeniden beyni yıkanmış bir biçimde, hergün yenilenen gazete gibi, yazılıyor, okunuyor

Türk dili ve Türkler, beş kıta üzerine muhtelif biçimlerde dağılıp tarihî sınırları dışına taşmıştır.

ve unutuluyor, yeniden baskıya hazırlanıyor. Türk coğrafyasının, özellikle bağımsız birimlerinde yaşayanlar, bilinçli biçimde içinde sokuldukları süreci düşünmeye zaman bulamayacak biçimde, ev ile iş arasında mekik dokumaya ve ekmek peşinde koşmaya mahkûm edilmişlerdir. Bu kısır döngüyü kim kıracak, kimler bu çarkı ortadan kaldırıp, toplumlarda bireylerin yeniden insanlaşmasını sağlayacak? Aydınlar! Türklerin çağımızdaki temel sıkıntısı, toplumları için yaşayan aydınlardan mahrum oluşudur.

Donanımsız, bilgisiz, birikimsiz, deneyimsiz bir yığın ortaya çıkarmışlar. Bunlar aydın değil, sadece patronların sürüyü yönetmek üzere talimat verdiği değnekçiler, yamaklar, kâhyalar ve meydan köçekleri. Cehalete ve ağır yükler çekerek geçim derdine, ekmek kavgasına itilmiş Türkler üzerine, elin düdüğünü çalmayı aydın olmak, idareci olmak, daha kötüsü adam olmak zannediyorlar.

Türkler, dünya üzerindeki kaderlerine yeniden geri dönmek istiyorlar ise kendileri ile birlikte ve kendileri için yürüyecek aydınları, idarecileri yeniden yetiştirmek, bilinçlendirmek ve böylece kendini yeniden inşa edecek, tarihî yürüyüşünü sürdürecektir bir sürece girebilir. Ruhlarımızı ateşleyecek, duygularımızı diriltecek, düşüncelerimizi ve hayallerimizi gerçeğe dönüştürecek yaratıcı aydınlara ihtiyacımız var. Türk Cumhuriyetlerinde ve başka yerlerde yaşayan Türkler, geçmişini öğrenip geleceği nasıl inşa edeceklerine bugünden karar vermek zorundadır. Bu başı boşluk, bu kayıtsızlık, bu çürümüşlük Türkleri aydınlık bir yola çıkarmaz görünüyor. Kaybedilen işlerin yerine, çileli de olsa yenileri bulunabilir; ama, bağımsızlık ve yurt kaybedilir ise, çile de çeksen faydası yoktur, geri vermezler. Dilini, medeniyetini, tarihini ve geleceğini bilinçle bir edemeyen Türkler, zamanın girdaplarında kendilerini yitirme tehlikesinden kurtulmakta çok güçlük çekerler.

Merkezî Avrasya ve Ön Avrasya yurtlarında yaşayan Türkler, gaflet uykusundan uyanıp ayağa kalkınız. Etrafınızda olup bitenlere, başınızdaki geçen maceraya, dilinizin, medeniyetinizin, tarihinizin dilim dilim edilmişliğine bakınız; bakınız ve düşününüz. Ve kendinize sorunuz: “Bunlar başıma neden geldi, şimdi ne yapıyorum? Ecdat çağlar boyu neler yaptı, neler yarattı, ben ne yapıyorum, kime ve neye hizmet ediyorum?” diye kendinize sorunuz. Çağ, miskinlik çağı değil, uyanma, donanımlı insana dönüşme, tedbir alma ve icra çağıdır. Sorunun uyuşukluktur; çözümü, uyanıp ayağa kalkmakta, harekete geçmekte saklıdır. Bütün Türkler, uyanın ve ayağa kalkınız, bu çağ o çağdır. Önce dilinizi bir ediniz, gerisi ırmak gibi akar, yatağını bulur, hedefine erişir. Kâşgarlı Mahmud’un tasvir ettiği Türk dil imparatorluğu yeniden hayat bulur ve her yörede aynı dilden bağımsızlık türkülleri söylenir. ■